

ували їх на важких фізичних роботах. Перманентно окупаційна адміністрація проводила акції зі знищення єврейського населення. На відміну від гетто, пункти збору влаштовувалися у відокремлених приміщеннях чи на огороженій місцевості, куди тимчасового зганялася певна кількість людей для їх подальшого переміщення в гетто чи до місць страти.

Таким чином, виявлені співробітниками Служби безпеки України архівні документи та зібрані свідчення очевидців дають змогу не лише уточнити локалізацію місць примусового утримання громадян єврейської національності, провівши їх класифікацію. Матеріали архівно-кримінальних справ, інформаційно-аналітичних записок дозволяють виявити типи поведінки і ставлення українського населення до євреїв, що опинилися в гетто й пунктах збору, виявити військових злочинців та встановити імена рятівників жертв («праведників світу»).

Горин М. Еврейское население Каменец-Подольской области в годы нацистской оккупации

В статье на основе выявленных сотрудниками УСБУ в Хмельницкой области архивных документов и свидетельских показаний уточняются статистические данные о местах принудительного содержания еврейского населения на территории Каменец-Подольской области в 1941–1944 гг.

Ключевые слова: гетто, Каменец-Подольская область, оккупация, уничтожение, Холокост, еврейское население.

Goryn M. The Jewish population of Kamenetz-Podolsk region during the Nazi occupation

On the basis of identified staff UAS in the Khmelnytsky region of archival documents and evidence specified statistical data about places of detention of the Jewish population in Kamenetz-Podolsk region in 1941–1944.

Key words: ghetto, Kamenetz-Podolsk region, occupation, destruction, the Holocaust, the Jewish population.

Василь ІЛЬНИЦЬКИЙ*

**Структура Дрогобицької округи ОУН
(1945–1952 рр.)**

На основі невідомих та маловідомих архівних матеріалів у статті вперше відтворюється організаційна структура оунівського підпілля у Дрогобицькій області від середини 1940-х до початку 1950-х рр. Автор дослідив особливості діяльності підпілля на згаданих теренах, простежив процес реорганізації референтур відповідно до умов ведення боротьби. Показано, що ОУН протягом свого існування проходила процес трансформації, який дав їй можливість ще протягом десяти років вести боротьбу проти радянської влади.

Ключові слова: ОУН, УПА, Дрогобицька область, структура, округа, надрайон, провід, референтура.

Вивчення структури Дрогобицької округи ОУН є важливою науковою проблемою. Від її повноцінного розкриття залежить вирішення іншого питання — діяльності округи, що також дозволяє простежити масштаби функціонування та організаційні зв'язки між окремими ланками. Частково це питання розглядалося в узагальнюючих працях, зокрема Д. Веденєєва і Г. Биструхіна¹, А. Кентія², Ю. Киричука³, А. Русначенка⁴. Значно ретельніше проблему адміністративного поділу та організаційного уст-

* Ільницький Василь Іванович — кандидат історичних наук, старший викладач кафедри нової та новітньої історії України Дрогобицького педагогічного університету ім. Івана Франка.

¹ Веденєєв Д., Биструхін Г. Двобій без компромісів: Протиборство спецпідрозділів ОУН та радянських сил спецоперацій: 1945–1980-ті роки. – К.: К.І.С., 2007. – 568 с.; *Іх же*. «Повстанська розвідка діє точно й відважно...»: Документальна спадщина підрозділів спеціального призначення Організації українських націоналістів та Української повстанської армії: 1940–1950-ті роки. – К.: К.І.С., 2006. – 568 с.

² Кентій А. Нарис боротьби ОУН-УПА в Україні (1946–1956 рр.). – К.: Ін-т історії України НАН України, 1999. – 111 с.; *Його ж*. Українська повстанська армія в 1944–1945 рр. – К.: Ін-т історії України НАН України, 1999. – 220 с.

³ Киричук Ю. Нариси з історії українського національно-визвольного руху 40–50-х років ХХ століття. – Л.: ЛДУ імені Івана Франка, 2000. –

рою вивчав П. Содоль⁵. Декілька праць, присвячених питанням структурного поділу, опублікував В. Мороз⁶. Історики у загальних рисах показували структуру на всіх теренах загалом або окремих ланок. Однак спеціального дослідження, присвяченого устрою підпілля Дрогобицької округи, немає. Відтак мета статті — висвітлення структури Дрогобицької округи ОУН у 1945–1952 рр.

Згідно з підпільним адміністративно-територіальним поділом, упродовж 1940–1945 рр. Дрогобищина мала статус області у складі краю Західні українські землі, який охоплював на той час території історичної Галичини та Холмщини. До літа 1944 р. в області налічувалося три округи — Дрогобицька, Самбірська та Стрийська. Першу було скасовано навесні 1944 р.⁷ Округи, своєю чергою, поділялися на повіти, райони, підрайони (кущі), станиці, котрі вважалися найнижчою структурною ланкою організації⁸. У прийнятій в УПА структурі, територія

304 с.; *Його ж.* Український національний рух 40–50-х років ХХ століття: ідеологія та практика. – Л.: Добра справа, 2003. – 464 с.

⁴ *Русначенко А.* Народ збурений: Національно-визвольний рух в Україні й національні рухи опору в Білорусії, Литві, Латвії, Естонії у 1940–1950-х роках. – К.: Універ. вид-во «Пульсари», 2002. – 519 с.

⁵ *Содоль П.* Українська повстанча армія: 1943–1949: Довідник перший. – Нью-Йорк: [б. в.], 1994. – 199 с.; *Його ж.* Українська повстанча армія: 1943–1949: Довідник другий. – Нью-Йорк: [б. в.], 1995. – 295 с.

⁶ *Мороз В.* Структура референтури пропаганди ОУН на Дрогобищині (1944–1950-і рр.) // Дрогобицький краєзнавчий збірник: Спецвипуск. – Дрогобич: НВЦ «Каменярь», 2002. – С. 188–198; *Його ж.* Розгортання повстанської боротьби на Буковині у 1944 році // Визвольний шлях. – 2001. – Кн. 8 (641). – С. 54–69; *Його ж.* Вступ // Літопис Української повстанської армії: Нова серія. – Т. 12: Воєнна округа УПА «Буг»: Документи і матеріали: 1943–1952 / Упор. В. Мороз, О. Вовк. – Кн. 1. – К.: Торонто: [б. в.], 2009. – С. 6–69; *Його ж.* Зиновій Тершаковець-«Федір» // Літопис УПА: Серія «Події і люди». – Торонто; Л.: Літопис УПА, 2011. – 128 с.

⁷ *Мороз В.* Структура референтури пропаганди ОУН на Дрогобищині (1944–1950-і рр.). – С. 189.

⁸ Галузевий державний архів Служби безпеки України (далі – ГДА СБ України), ф. 13, спр. 372, т. 1, арк. 327; т. 9, арк. 17.

Дрогобицької області ОУН входила до однойменної військової округи (ВО) 5 «Маківка» (у складі УПА-Захід). Командир ВО одночасно обіймав посаду військового референта Дрогобицького обласного проводу ОУН.

Рішення щодо реорганізації краю Західні українські землі було ухвалене Проводом ОУН, імовірно, у листопаді 1944 р. Принаймні, про це йдеться в листі голови бюро Проводу ОУН Романа Шухевича («Степана») до крайового провідника ЗУЗ Романа Кравчука («Петра»):

«Тепер, у зв'язку з новою організаційною схемою, Ви самі зможете легко обслужити ті 3 одиниці, які Вам підпорядковані».

Цей лист не має дати, у ньому говориться про призначення організаційного референта ЗУЗ Петра Дужого («Дороша») референтом пропаганди Проводу ОУН, що сталося саме в листопаді 1944 р.⁹ У листі П. Дужого, датованому 22 листопада 1944 р., йдеться про призначення З. Тершаковця («Федора») обласним провідником ОУН Дрогобищини з такою нотаткою:

«Федір уже пішов до праці. У сьогоднішній записці до нього я доручив йому на майбутнє підпорядковуватися Арпадові. У записці до Арпада я написав, щоб він, покликаючись на Ваше і моє доручення, перебрав Федора, Галича і Зенона»¹⁰.

«Арпад» — це обласний провідник ОУН Львівщини, який став першим крайовим провідником Львівського краю. Із листа П. Дужого можна зрозуміти, що йдеться про підпорядкування Дрогобицької (провідник З. Тершаковець [«Федір»]) та Перемишльської (провідник В. Галаса [«Зенон»]) областей Львівському краю. Щоправда, невідомо, чи така реорганізація була ініційована керівництвом ОУН, або була ініціативою самого П. Дужого як організаційного референта ЗУЗ (що малоймовірно).

Відповідно були проведені й зміни у військово-територіальному поділі УПА. Замість п'яти ВО, що існували станом на листо-

⁹ *Мороз В.* З листування членів Проводу ОУН (листопад 1944 – травень 1945) // Український визвольний рух: Збірник 10: До 100-річчя від дня народження Романа Шухевича. – Л., 2007. – С. 43–44.

¹⁰ Там само. – С. 41.

пад 1944 р., було створено три, які, напевно, мали співвідноситися з новоутвореними краями ОУН, що постали у зв'язку з реорганізацією областей та функціонували до припинення організованої боротьби на українських землях. Відповідно до наказу УПА-Захід (ч. 9/44 від 25 листопада 1944 р.) ВО 5 «Маківка» приєднувалася до Станіславської ВО 4 «Говерля»¹¹, а не до ВО «Буг», як це мало б впливати з розпорядження П. Дужого. До ВО «Буг» було прилучено тільки Перемишльську ВО «Сян». Виходячи з того, що згодом Дрогобиччина по лінії ОУН входила до Карпатського краю (основу якого становила Станіславська область), а по лінії УПА — до ВО 4 «Говерля», територіально співвідносного з ним, можна припустити, що в листопаді 1944 р. існували ще певні розбіжності щодо підпорядкування Дрогобиччини. Точно невідомо, коли саме відбулося впорядкування структури. Можна припустити, що це сталося наприкінці 1944, але не пізніше весни 1945 рр.

Дрогобицька обласна організація ОУН була реорганізована у Дрогобицьку округу. При цьому навесні 1945 р. певні частини території, що входили до складу області, були перепідпорядковані іншим територіальним одиницям ОУН. Так, Жидачівський повіт відійшов до Калуської округи ОУН Карпатського краю; на його основі створено Журавненський надрайон, структуру якого складали два райони — Жидачівський і Журавненський. Миколаївський і Рудківський повіти були перепідпорядковані Городоцькій (Львівській) окрузі Львівського краю ОУН й увійшли, відповідно, до Городоцького (Комарнівського) надрайону (від Дрогобиччини відійшли Рудківський і Комарнівський райони) і Миколаївського (Щирецького) надрайону (перейшов Миколаївський район).

Із колишньої Перемишльської області не пізніше травня 1945 р. до Дрогобицької округи приєднано ту частину Добромильського повіту, яка опинилася східніше від польсько-радянського кордону. З неї створено Добромильський район ОУН, який охопив за радянським поділом територію Добромильського та Нижанковицького районів Дрогобицької області УРСР.

¹¹ Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВО України), ф. 3834, оп. 1, спр. 4, арк. 4.

До складу Дрогобицької області УРСР за радянським поділом увійшли такі райони, які не перебували у складі Дрогобицької області ОУН до 1944 р. включно, ані після того, як було створено нову Дрогобицьку округу ОУН (весна 1945 р.): Крукеницький, Медичський, Мостиський і Судовишнлянський, що від весни–літа 1945 р. входили до Яворівського надрайону Городоцької (Львівської) округи Львівського краю, а також Новострілищанський та Ходорівський райони, котрі входили до Бібрецького надрайону Рогатинської округи Львівського краю ОУН.

Дещо зменшену за територією, порівняно з областю 1944 р., новостворену Дрогобицьку округу поділено на три надрайони: Стрийський (I), Дрогобицький (II), Самбірський (III, «Кіндратів»)¹².

До Стрийського надрайону увійшли 4 райони: Меденицький, Сколівський, Славський і Стрийський¹³. Дрогобицький надрайон складався з Боринського, Дрогобицького, Дублянського, Підбузького і Турківського районів¹⁴, а також міста Дрогобич. Крім того, від осені 1945 р. статус окремого району певний час мав Борислав з околицями (т. зв. нафтопромисловий басейн). Самбірський надрайон включав 6 районів: Добромильський, Нижньоустрицький, Самбірський, Старосамбірський, Стріківський і Хирівський¹⁵. Слід зауважити, що від часу створення (весна 1945 р.) і до ліквідації (1952 р.) цей надрайон не зазнавав, на відміну від двох інших, жодних територіальних змін.

Створення нових адміністративних одиниць відбувалося на основі попередньої структури. Обласний провід ОУН склав основу Дрогобицького окружного; Стрийський і Самбірський окружні, відповідно, Стрийського і Самбірського надрайонних провідів. По суті, новоствореним був тільки Дрогобицький надрайонний провід ОУН, хоча, можна припускати, що основою для нього став Дрогобицький повітовий. Інші повітові та

¹² ЦДАВО України, ф. 3836, оп. 1, спр. 67, арк. 34, 111.

¹³ ГДА СБ України, ф. 13, спр. 376, т. 78, арк. 271–273 зв.

¹⁴ Там само, арк. 260–261 зв., 274–288.

¹⁵ ЦДАВО України, ф. 3836, оп. 1, спр. 67, арк. 12; ГДА СБ України, ф. 13, спр. 376, т. 39, арк. 7 зв.–8 зв.; т. 78, арк. 258–259 зв., 289–296, 350–371.

районні проводи давали кадри для керівництва більших районів, що відповідали радянському поділу. Найнижчою адміністративно-територіальною одиницею була станиця, яка відповідала одному населеному пункту. Кілька станиць (залежно від кількості членів і симпатиків) формували куш, яких у районі налічувалося від двох до шести.

Достеменно невідомо, коли саме завершилася реорганізація структури ОУН. Перші документи референтури пропаганди, в яких фігурують Дрогобицька округа та Самбірський надрайон, датовано, відповідно, 27 і 30 травня¹⁶. При цьому варто зазначити, що місячний звіт окружної референтури пропаганди названо «Звіт ч. 1», в якому згадувалося про вишколи, що відбувалися, починаючи з лютого 1945 р. Це дає підстави стверджувати, що у травні уже функціонував не окружний провід, радше окружний осередок пропаганди. У звіті подано, що окружний референт організував 13–19 травня вишкіл пропагандистів. Євген Пришляк, котрий у лютому 1945 р. був призначений референтом служби безпеки (СБ) Самбірського окружного проводу ОУН, на слідстві в 1952 р. свідчив, що невдовзі після початку його роботи на цьому посту Самбірську округу було переформовано в надрайон¹⁷. Отже, округа існувала ще до початку згадуваного вишколу¹⁸. Обласний референт Українського Червоного Хреста (УЧХ) Юлія Ганущак («Галичанка») також зізналася, що до травня 1945 р. З. Тершаковець був обласним провідником¹⁹. Усе це дає підстави датувати створення Дрогобицької округи ОУН весною 1945 р. Слід зауважити, що пізніше радянські виконавчі органи, з огляду на те, що округа охоплювала більшу частину тодішньої Дрогобицької області, часто вживали щодо неї означення «область».

Реорганізацію ВО 5 «Маківка» у ТВ «Маківка» у складі ВО «Говерля» було проведено навесні 1945 р. Поряд із назвою ТВ «Маківка» після реорганізації структури ОУН і УПА продовжува-

ли вживати поняття ВО «Маківка». Так, Данило Міршук («Клименко»), що в лютому 1945 р. був інструктором політвиховного відділу, а впродовж літа–осені того ж року — вишкільником окружного осередку пропаганди Дрогобищини, у своїх спогадах постійно вживає щодо цього періоду поняття ВО «Маківка». Ніколи не вживав «група» чи «тактичний відтинок»²⁰. У двох документах, в яких подано інформацію про загибель командира ТВ «Маківка» сотника «Богдана», «Щита», його посаду названо як «командир ВО»²¹. Зрештою, сам командир ТВ «Маківка» Я. Вітовський на допитах інколи називав себе командиром ВО²².

До керівних органів станиці входили станичний та довірені особи, які виконували різні завдання, наприклад пропагандистів. До складу кушового проводу входили кушовий провідник, масовий пропагандист, референт (інформатор) СБ, господарчий референт, командир СКВ (військовик)²³.

Склад районного проводу формували районний провідник, референт пропаганди, референт СБ, військовий референт, господарчий референт, референт УЧХ. Структура надрайонного проводу була подібною до районного²⁴.

На рівні округи провід ОУН складався з окружного провідника; організаційного референта, який одночасно виконував функцію заступника провідника; референта СБ; референтури пропаганди; господарчої референтури; військового (організаційно-мобілізаційного) референта; референтури УЧХ.

Керівництво референтурами здійснювалося за вертикаллю²⁵. Наприклад, референт СБ надрайонного проводу ОУН керу-

²⁰ Федорівський С. Нотатки повстанця. – Нью-Йорк: Прометей, 1962. – С. 105, 146, 177, 200.

²¹ ГДА СБ України, ф. 13, спр. 376, т. 47, арк. 308–309.

²² Літопис УПА: Нова серія. – Т. 9: Боротьба проти повстанського руху і націоналістичного підпілля: протоколи допитів заарештованих радянськими органами державної безпеки керівників ОУН і УПА: 1944–1945. – К.; Торонто, 2007. – С. 739.

²³ ГДА СБ України, ф. 13, спр. 372, т. 1, арк. 227.

²⁴ Там само.

²⁵ Там само, арк. 1.

¹⁶ ЦДАВО України, ф. 3836, оп. 1, спр. 67, арк. 34, 46.

¹⁷ ГДА СБ України, ф. 5, спр. 67417, т. 3, арк. 203.

¹⁸ ЦДАВО України, ф. 3836, оп. 1, спр. 67, арк. 46.

¹⁹ ГДА СБ України, ф. 13, спр. 372, т. 53, арк. 232.

вав практичною діяльністю референта СБ районного проводу, провідник організації надрайону — роботою провідника району й т. д. Керівник референтури одного напрямку не мав права контролювати та давати розпорядження керівникові референтури іншого напрямку. Якщо в референтурі на рівні конкретного району, надрайону чи округи (так відбувалося в перші повоєнні роки) діяла група людей, вона працювала у формі осередку (наприклад районний осередок пропаганди, окружний осередок СБ). Замість слова «референтура» часто вживалося — «осередок», а референта називали його керівником (провідником).

Організаційний референт окружного, надрайонного чи районного проводу виконував обов'язки заступника провідника, здійснюючи контроль за виконанням обов'язків іншими референтами цього проводу та підлеглими проводами, за дотриманням організаційних інструкцій, підбором та розміщенням кадрів, роботою зв'язку²⁶. Організаційна референтура, що в попередній період була розбудована на високому рівні, від весни 1945 р. фактично припинила своє існування.

Референтура пропаганди використовувала різні форми та методи донесення до населення ідей визвольного руху, у тому числі усну популяризацію, видання й поширення листівок та іншої націоналістичної літератури. Джерела дозволяють докладно відтворити структуру референтури пропаганди Дрогобицького окружного проводу ОУН, що була сформована навесні 1945 р. відповідно до інструкції ч. 3/45 від 10 травня крайового осередку пропаганди²⁷. Ця схема з деякими поправками діяла до припинення організованої боротьби ОУН, що підтверджує цілий ряд джерел²⁸. Відповідно до неї передбачався розподіл функцій за напрямками: масової (усної) пропаганди, редакційно-видавничої, вишкільної, інформаційної, технічно-адміністративної.

Референт пропаганди відповідав за всю пропагандистську та вишкільну роботу у своєму терені й підпорядковувався по

діловій лінії референтові вищого рівня, а по організаційній — тереновому провідникові, який без погодження з референтом пропаганди не мав права втручатися у пропагандистську роботу.

Функції референтів були такими: відповідно до вказівок згори, налагодження пропагандистської і вишкільної справи; перевірка й удосконалення роботи; організація вишкільних референтів та пропагандистів нижчого рівня (за участю представника референтури вищого рівня); складання звітів у визначений термін своєму діловому зверхникові й тереновому провідникові; безпосередня організація роботи власного осередку. Крім того, до функцій окружного референта входила організація співпраці, допомоги і контролю за роботою політвиховного відділу тактичного відтинку УПА «Маківка». До функцій надрайонного належало проведення відправ (занять. — *В. І.*) з районними проводами ОУН, мітингів, зборів чи нарад (не менше двох разів на місяць); до функцій районного референта — проведення основної вишкільної роботи серед активу ОУН по кущах у формі одноденних вишкільних відправ (не менше двох разів щомісяця) та мітингів, зборів і нарад (принаймні чотири рази на місяць).

Функції працівників осередків:

- а) заступника референта (в окрузі їх було, зазвичай, два): разом із надрайонними референтами організовувати вишколи районних і масових пропагандистів; безпосередньо здійснювати перевірку пропагандистської та вишкільної роботи; проводити вишкільні відправи з надрайонними та районними проводами ОУН (не менше двох разів на місяць); проводити мітинги, збори та наради (не менше двох разів на місяць); звітувати у визначений час референтові; виконувати інші доручення референта;
- б) адміністратора: розпоряджатися всіма необхідними у пропагандистській роботі технічними матеріалами та забезпечувати ними осередок; організовувати для осередку місця постою, криївки, сховки для харчових запасів, охоронну бойвку та зв'язок; виконувати інші доручення референта;
- в) інформатора (в окрузі): забезпечувати осередок інформацією, яку можна використати у пропаганді, отриманою від СБ ОУН

²⁶ ГДА СБ України, ф. 13, спр. 372, т. 5, арк. 165.

²⁷ ЦДАВО України, ф. 3836, оп. 1, спр. 67, арк. 43–44, 306.

²⁸ Мороз В. Структура референтури пропаганди ОУН на Дрогобиччині (1944–1950-і рр.). – С. 190.

та політвиховника відтинка УПА, з ворожих пропагандистських видань і преси, з радіоефіру; відповідати за роботу бібліотеки та архіву; організовувати роботу радиста та «архіваря-бібліотекаря»; звітувати у визначений час референтові; виконувати інші доручення референта;

г) редактора (в окрузі): організовувати друкування в потрібній кількості центральних, крайових та місцевих видань; організовувати роботу репортерів-дописувачів та надсилати їхні матеріали до видань крайового осередку; відповідати за роботу «техзвена» (друкарні. — *В. І.*) (машиністів, циклостів чи друкарів); звітувати у визначений час референтові; виконувати інші доручення референта;

г) інструкторів (округа і надрайони інколи формували вишкільну ланку): брати участь у вишколах районних і масових пропагандистів; проводити мітинги, збори та наради; звітувати у визначений час референтові; виконувати інші доручення референта;

д) технічних та допоміжних працівників (машиністи, циклостисти, друкарі, радисти, художники, «архіварі-бібліотекарі», охоронці, зв'язківці): виконувати роботу відповідно до свого фаху.

Масові пропагандисти мали такі обов'язки організовувати пропаганду в кількох станицях (у кожному куці або боївці СБ ОУН рекомендовано мати масового пропагандиста); проводити мітинги в кожній станиці (двічі на місяць); масовий пропагандист боївки СБ спільно з її провідником відповідав за вишкіл; організовувати та контролювати роботу сільських пропагандистів і вишколювати їх; звітувати про свою роботу перед районними референтами у визначений час; виконувати всі інші доручення й накази.

Сільські пропагандисти були зобов'язані читати та пояснювати людям видання підпілля²⁹. У випадку, коли «техзвено» (друкарня) перебувало окремо від осередку, на її керівника покладався обов'язок забезпечення безперебійної роботи: відпо-

²⁹ ЦДАВО України, ф. 3836, оп. 1, спр. 67, арк. 43.

відно до правил конспірації будувати криївки, здійснювати матеріальне забезпечення персоналу; керувати роботою кожного працівника, перевіряти правильність набору, тримати постійний зв'язок із редакторами видань та своїм керівництвом. У такому випадку «техзвено» мало свого адміністратора, інформатора, редактора (коректора), інтенданта, зв'язківців³⁰.

Із часом, у зв'язку з браком кадрів та обладнання у Дрогобицькій окрузі ОУН, структура референтури пропаганди скорочувалася. Так, на 1 липня 1948 р. у Дрогобицькому окружному осередку пропаганди працювали тільки його керівник та заступник; поступово зникали «техзвена» в районах, а відтак і надрайонах; роботу машиністок перебирали на себе референти; у 1949 р. ліквідовано пости масових пропагандистів, а за рахунок вивільнених людей підсилювалися районні осередки пропаганди³¹.

Хоча про структуру інших референтур джерела подають інформації менше, можна припустити, що принципи їх внутрішньої будови не відрізнялися від прийнятих у референтурі пропаганди. З іншого боку, очевидно, що структура кожної референтури залежала від її завдань, чисельності та особливостей праці. Так, у Дрогобицькій окрузі ОУН служба безпеки, відповідно до основних напрямів праці, складалася з підреферентур (субреферентур) слідчої, бойової, вишкільної й технічної. Технічний підреферент (також субреферент, референт) порядкував технічною роботою, тобто переписував звіти, протоколи, керував зв'язком. Бойовий підреферент був командиром боївки СБ, займався охороною і господарським забезпеченням. Слідчі опікувалися веденням слідства, вишкільники — проведенням навчання. За цією схемою діяли референтури СБ на рівні округи, надрайонів і районів. Натомість у куцах були

³⁰ *Прірва Є.* Українські підпільні видання під московсько-більшевицькою окупацією // *До зброї: Журнал української військово-політичної думки.* – 1950. – Вип. 2 (15). – С. 31–32.

³¹ Звіт з пропагандивної роботи Самбірщини, Стрийщини і Турчанщини за час від 1 липня 1947 р. до 30 червня 1948 р. // Домашній архів Григорія Дем'яна. – С. 1; ГДА СБ України, ф. 13, спр. 376, т. 73, арк. 112.

інформатори СБ³². Референт служби безпеки, як і всі інші, підпорядковувався по організаційній лінії провідникові відповідного терену, а по діловій — референтові СБ вищого проводу³³. У листі Василя Сидора («Шелеста») до Івана Лавріва («Нечая») (літо 1947 р.) у питаннях відносин між референтами СБ і провідниками зазначалося:

«Першим завжди є провідник, якому потрібно підпорядковуватися і перед ним звітуватися, а потім уже вищому керівнику»³⁴.

Причому наголошувалося, що до провідника необхідно було звертатися «друже провідник», а до референтів — «друже зверхнику» без будь-яких винятків. Провідник, незалежно від того, яку організаційну структуру очолював, прирівнювався до референта, що належав до вищого рівня³⁵.

Часто відбувалося суміщення посад, як і в інших підрозділах, наприклад слідчого і технічного референта. Зрештою, через брак слідчих їхню роботу міг виконувати будь-який працівник референтури, із бойовиками включно³⁶.

Певний час, приблизно з осені 1946 р., на Дрогобиччині замість «служба безпеки» вживалася назва «екзекутивний відділ» (ЕВ), яку, за твердженням Д. Веденєєва і Г. Биструхіна, уперше почали використовувати саме тут³⁷. Проте вона не прижилася і самі підпільники не завжди нею послуговувалися. Згодом назва ЕВ вийшла зі вжитку.

Господарча референтура досить сильно була розбудована в період німецької окупації. Так, на рівні області та округу в ній працювали, крім референта, фінансовий підреферент, «магазинер» (відповідальний за запаси), контрольний та ін. При цьому працівники господарчої референтури діяли практично на всіх щаблях підпільної адміністрації до кушів включно. Про-

те на час створення Дрогобицької округи (весна 1945 р.) умови діяльності та потреби підпілля дещо змінилися, через що такий штат у господарчій референтурі тримати було недоцільно. Фактично вся праця зосереджувалася в руках референта, який був в окрузі, надрайоні чи районі, певний час також і в куцах. Згодом у зв'язку з браком кадрів і зниженням потреби в господарчому забезпеченні через чисельне зменшення ОУН і УПА, обов'язки господарчого референта розподілялися між іншими підпільниками. Зрештою, після 1949 р. потреба в господарчій референтурі відпала.

Військова (організаційно-мобілізаційна) референтура на Дрогобиччині, як і в усій Галичині, наймасштабніше працювала 1944 р. Основні функції військових референтів: вести реєстр військовозобов'язаного населення у своєму терені; підбирати необхідних фахівців, поповнювати добровольцями відділи; заготовляти й магазинувати зброю та амуніцію; забезпечувати продуктами харчування, одягом, медикаментами тощо (у тісній співпраці з господарчим референтом); проводити навчання військових кадрів із членів і кандидатів ОУН; організовувати та керувати самооборонними кущовими відділами (СКВ); контролювати військовий бік діяльності боївки і відділів, які діяли при інших референтурах та осередках³⁸.

Проте навесні 1945 р. зі зміною тактики УПА (переходом до дій невеликими підвідділами) потреба в діяльності такого підрозділу значно зменшилася. Відповідно в наказі УПА-Захід № 12 від 28 квітня 1945 р. зазначалося, що функції військових (організаційно-мобілізаційних) референтів перебирають на себе командири тактичних відтинків³⁹. Із того часу через командира тактичного відтинку здійснювалася співпраця між ОУН і УПА, який за посадою був зверхником для всіх членів ОУН підзвітного терену у військових справах⁴⁰. Відтак функції військової референтури Дрогобицького окружного проводу ОУН перебрала на себе команда ТВ «Маківка», командирові якої

³² ГДА СБ України, ф. 13, спр. 372, т. 9, арк. 22.

³³ Там само.

³⁴ Там само, ф. 2-Н, оп. 60, спр. 16, арк. 193.

³⁵ Там само.

³⁶ Там само, ф. 13, спр. 372, т. 9, арк. 23.

³⁷ Веденєєв Д.В., Биструхін Г.С. Двобій без компромісів... – С. 73.

³⁸ ГДА СБ України, ф. 13, спр. 372, т. 5, арк. 166–167.

³⁹ ЦДАВО України, ф. 3836, оп. 1, спр. 70, арк. 2.

⁴⁰ Мороз В. Вступ. – С. 19.

підпорядковувалися окремі військові референти в надрайонах і районах (вони були відповідно до потреб терену). Згідно з наказом ГВШ УПА ч. 2/49 від 2 вересня 1949 р., команда ТВ «Маківка» припинила існування у вересні 1949 р.⁴¹ Натомість військові референти надрайонних і районних проводів діяли, як правило, не пізніше 1947 р.

У документах підпілля чітко розмежовувалися функції провідників ОУН і керівників відділів УПА. Зокрема, командир відділу (сотенний) не був зверхником районного провідника, він не мав права йому наказувати в організаційно-політичному відношенні, не міг підпорядковувати його собі, але для проведення конкретної акції мав право вимагати від нього кур'єрів, інформації про терен. Усі акції повинні були проводитися після узгодження з провідником районного проводу. Після проведення акції командир відділу давав звіт відповідному тереновому провідникові⁴². У наказі крайового провідника Карпатського краю Ярослава Мельника («Роберта») зазначалося:

«Від вересня 1945 р. кожна акція повинна бути детально описана у звіті. Звіт повинен бути переданий тому тереновому провіднику, який доручав акцію. Якщо акція мала пропагандивний характер — детальний звіт подавав політвиховник. Так само відповідному тереновому провіднику і діловому зверхнику на ступінь вище».

У цьому наказі акцентувалася увага на необхідності вести пропаганду серед молоді, особливо шкільного віку⁴³.

УЧХ наглядав за пораненими і хворими підпільниками та повстанцями, їх вакцинацією, надавав медичну допомогу населенню, виготовляв і закупляв медикаменти, організовував суспільну опіку над сім'ями заарештованих та полеглих⁴⁴. Структура референтури Українського Червоного Хреста в 1944 р. передбачала працю за напрямками: санітарний; фармацевтич-

ний; господарський; суспільної опіки⁴⁵. Саме така схема діяла в період німецької окупації. Проте з весни 1945 р. маємо достовірну інформацію тільки про роботу санітарного підрозділу (підреферентури). Так, станом на осінь 1945 р. відомо про наявність лікаря Дрогобицької округи (Володимир Михайлунів [«Баша»]), Стрийського надрайону (Олег Король [«Бурунда»]), Самбірського надрайону (Ярослав Корецький [«Скіль»]), а також Боринського району (Володимир Глинський [«Модест»])⁴⁶. Як і в інших підрозділах, що виконували допоміжну роль, недовзі структуру було скорочено, роботу вела тільки одна людина — референт УЧХ, або й узагалі окремої відповідальної людини за цей напрямок закріплено не було. Протягом 1948–1949 рр. референти УЧХ зникають з окружного, надрайонних і районних проводів ОУН Дрогобицької округи.

Улітку 1946 р. Боринський район перепідпорядковується з Дрогобицького Стрийському надрайону, а Меденицький, навпаки, зі Стрийського — Дрогобицькому⁴⁷. Через створення четвертого, Турківського, надрайону 1947 р. в адміністративно-територіальному устрої Дрогобицької округи відбулися досить значні зміни. До нього зі Стрийського надрайону ввійшли Боринський і Славський райони, а з Дрогобицького надрайону відійшов Турківський район. Турківський надрайон отримав завдання охопити прилеглі райони Закарпаття⁴⁸.

Причини й перебіг цієї реорганізації подає у своєму листі її ініціатор — окружний провідник Іван Лаврів («Нечай»):

«Я на зустрічі з “Додом” і “Волянським” запропонував план реорганізації Стрийського надрайону, а саме: відірвати від Стрийського надрайону райони Славське і Бориня і приєднати до них район Турка (останній приєднати тільки весною) і створити окремий надрайон. [...] Стрийський надрайон тягнувся

⁴⁵ ГДА СБ України, ф. 13, спр. 372, т. 9, арк. 18.

⁴⁶ Там само, ф. 2-Н, оп. 58, спр. 11, арк. 135, 192, 237, 253; ф. 13, спр. 372, т. 3, арк. 231, 233; т. 77, арк. 132; спр. 376, т. 74, арк. 175; Держархів Львівської обл., ф. П-5001, оп. 7, спр. 218, арк. 162 зв.

⁴⁷ ГДА СБ України, ф. 13, спр. 376, т. 78, арк. 260–261 зв., 271–288.

⁴⁸ ГДА СБ України, м. Львів, спр. П-38686, арк. 15 зв.

⁴¹ ГДА СБ України, ф. 13, спр. 376, т. 60, арк. 271.

⁴² Там само, т. 61, арк. 56–57.

⁴³ Там само, арк. 59.

⁴⁴ Там само, спр. 372, т. 4, арк. 245; т. 9, арк. 18.

довжиною “17” і важко було ним керувати. [...] “Данило” був слабкий, щоб впоратися з чотирма районами. Через безконтрольність тих районів вони відставали і ми там багато втрачали. [...] Для здобуття Закарпаття і оволодіння “22” треба було стати сильною ногою у Славському, Боринському і Турківському районах. Це все “Данило” зробити не міг. По-перше, через халатне відношення, а, по-друге, фізично неможливо. Поставивши надрайон Турчанщину, можна буде все це зробити і поправити... Цей надрайон Турчанщина буде мати можливість силами кадрів і відділів працювати на Закарпаття, оскільки посилали туди “24” спеціально, як показує практика, недоцільно»⁴⁹.

Від літа 1947 р. Дрогобицька округа складалася з чотирьох надрайонів: Дрогобицького (Дрогобицький міський і районні проводи, Дублянський, Меденицький та Підбузький)⁵⁰, Самбірського (Добромільський, Нижньоустрицький, Самбірський, Старосамбірський, Стрілківський та Хирівський райони)⁵¹, Стрийського (Стрийський і Сколівський районні проводи), Турківського (Боринський, Славський, Турківський райони Дрогобицької області та Закарпаття)⁵².

Після цього змін в адміністративно-територіальному устрої не проводилося. Щоправда, відповідно до міждержавного договору, 15 лютого 1951 р. Польщі зі складу СРСР було передано Нижньоустрицький район й окремі села Хирівського та Стрілківського районів тодішньої Дрогобицької області загальною площею 480 км². 26 травня 1951 р. договір було ратифіковано польським сеймом, 28 травня — президентом Польщі, а 31 травня — Верховною Радою СРСР. Унаслідок реалізації положень цього документа було здійснено депортацію українського населення чисельністю близько 26 тис. осіб⁵³.

⁴⁹ ГДА СБ України, ф. 13, спр. 372, т. 18, арк. 157–158.

⁵⁰ Там само, спр. 376, т. 78, арк. 392–462.

⁵¹ Там само, спр. 398, т. 4, арк. 93–95.

⁵² Там само, ф. 2-Н, оп. 98, спр. 6, арк. 4; оп. 99, спр. 16, арк. 301; ф. 13, спр. 372, т. 9, арк. 201; т. 76, арк. 205.

⁵³ Gawryszewski A. Ludność Polski w XX wieku. – Warszawa: Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania im. Stanisława Leszczyńskiego PAN, 2005. – S. 49.

Отже, адміністративно-територіальний устрій округи протягом її існування зазнавав окремих змін, зумовлених намаганням налагодити оптимальну взаємодію між керівними й низовими ланками. Остаточне впорядкування структури відбулося 1947 р., і оскільки в подальшому змін не було нововведення слід уважати життєздатними й такими, що більш-менш вирішували відповідну проблему. Тобто, можемо стверджувати, що ОУН вибудувала чітку структуру, на основі якої здійснювала свою діяльність.

Ільницький В. Структура Дрогобычской округи ОУН (1945–1952 гг.)

На основе неизвестных и малоизвестных архивных материалов в статье впервые воссоздана организационная структура оуновского подполья в Дрогобычской области с середины 1940-х до начала 1950-х гг. Автор рассматривает особенности деятельности подполья на этих территориях, прослеживает процесс реорганизации референтур в зависимости от условий ведения борьбы. Показано, что ОУН на протяжении своего существования проходила процесс трансформации, который дал ей возможность в течение десяти лет вести борьбу против советской власти.

Ключевые слова: ОУН, УПА, Дрогобычская область, структура, округ, надрайон, провод, референтура.

Il'nyts'kyi V. Structure Drohobych district OUN (1945–1952)

The paper based on the unknown and little-known archival material reproduced organizational structure of the OUN underground in Drohobych region from the mid 40's to early 50 th century. The author investigated the characteristics of the underground to the said territory, traced the process of reorganization Referen under the terms of the struggle. In the intelligence shows that the OUN for their existence through the process of transformation, which gave her opportunity for ten years to fight against the Soviets.

Key words: OUN, UPA, Drohobych Region, structure, county, nadraion, referantur.